

Теоретичні підходи до забезпечення економічного розвитку територіально-господарських систем на засадах фундаментальних філософських концепцій

Досліджено концептуальні підходи до економічного розвитку територіально-господарських систем. Установлено зв'язок між економічними теоріями та фундаментальними філософськими концепціями. Визначено потенціал вдосконалення нормативно-правової документації завдяки збільшенню в офіційних документах уваги до питань економічного розвитку на регіональному та базовому рівні. Запропоновано авторський підхід до розгляду моделей, механізмів та інструментів економічного розвитку, заснований на функціональному поєднанні підходів філософських концепцій відповідно до фази економічного розвитку з огляду на властивості суб'єкта економічного розвитку до здійснення трансформації. Розглянуто діалектичну взаємозалежність розвитку суб'єкта та об'єкта економічного розвитку в процесі взаємодії. Запропоновано формули впровадження економічного розвитку, засновані на дедуктивному та індуктивному підходах до ініціації змін, які характеризуються відмінностями в послідовності фаз розвитку, залежно від ідентифікованих властивостей суб'єкта розвитку та його здатності до визначення та оцінювання властивостей об'єкта. Визначено механізми та інструменти економічного розвитку на регіональному рівні, які мають бути досліджені на подальших етапах, та роль складової екзистенціального підходу в плануванні розвитку, зокрема повсякденного.

Ключові слова: територіально-господарська система, економічний розвиток, регіональний розвиток, теоретико-концептуальний підхід, філософські концепції, дедуктивна модель економічного розвитку, індуктивна модель економічного розвитку.

Формулювання проблеми. Одним з основних завдань державної регіональної політики України є розвиток економічних систем регіонів та організація їхньої системної взаємодії для забезпечення соціальної та економічної єдності регіонів [1]. Інакше кажучи, збалансований розвиток економічних систем регіонів є фундаментальною базою розвитку національної економіки.

Однак на інституціональному рівні [1; 2; 3] приділяється недостатньо уваги аспектам економічного розвитку регіонів. Аналогічна ситуація спостерігається на рівні методичного забезпечення [4; 5]. З одного боку, це надає певну свободу в обранні шляхів економічного розвитку в межах повноважень, визначених законодавством [6], а з другого боку, – не стимулює економічне зростання регіонів і демонструє певну відстороненість влади та органів місцевого самоврядування від процесів забезпечення інституціональних і методичних передумов економічного розвитку регіону та, відповідно, забезпечення фінансово-економічних потреб. Основна увага концентрується на питаннях соціального обслуговування населення, збереження стану навколишнього природного середовища, забезпечення інклюзивності, міжнародної співпраці регіонів і громад, євроінтеграції та інших аспектах, які прямо не впливають на створення умов для економічного зростання та підвищення якості життя населення. Проте забезпечення реалізації зазначених аспектів потребує здійснення видатків на фінансування планованих заходів з місцевого бюджету, надходження до якого є фінансовим результатом функціонування господарської системи та інтенсивності господарської діяльності в територіальних межах відповідного суб'єкта владних повноважень, що обґрунтовує необхідність розвитку економічної системи регіону як фінансової та матеріальної основи для комплексного збалансованого розвитку регіону. Наслідком недостатньої уваги до питань економічного розвитку на регіональному рівні стають аналогічні підходи на базовому рівні місцевого самоврядування, тому базова ланка національної економіки стурбована питаннями національного рівня, а не питаннями створення ланцюгів доданої вартості. На нашу думку, такий підхід став можливим і продовжує розповсюджуватися через недостатнє врахування фундаментальних засад під час розроблення нормативно-правової та методичної документації.

Аналіз останніх досліджень. Різноманітність філософських шкіл і течій утворює основу гуманітарних дисциплін. Еклектичне поєднання поглядів і підходів дає змогу утворювати унікальні моделі розвитку та функціонування. Сучасна економіка, побудована на великому масиві економічних теорій, спирається також і на фундаментальні філософські підходи. Від самого зародження філософії мислителі відрізнялися за поглядами, підходами до пізнання світу, визначенням апіорного аспекту буття та за іншими дискусійними питаннями. У різні часи концепцію ідеалізму розвивали багато філософів, основними з яких можна вважати Платона, І. Канта, Г. В. Гегеля. Значний внесок до концепцій раціоналізму зробили Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. В. Лейбніц. Натомість емпіричні підходи були притаманні поглядам і дослідженням Ф. Бекона, Дж. Локка, Дж. Берклі, Д. Юма. У часи давньої Греції суттєвий слід у філософії матеріалізму залишили давньогрецькі мислителі Демокрит та Епікур, але розквіту матеріалізм досяг у ХІХ сторіччі завдяки працям К. Маркса та Ф. Енгельса, що згодом були покладені в основу багатьох економічних шкіл та економічних моделей розвитку окремих держав. Середина ХХ сторіччя ознаменувалася суттєвими зрушеннями у визначенні місця людини у світі та розвитком філософської школи екзистенціалізму, серед представників якої слід відзначити німецьких вчених М. Гайдеггера та К. Ясперса, а також французьких мислителів Ж.-П. Сартра та А. Камю. Багато філософів зробили внесок у розвиток декількох філософських шкіл. В економічних теоріях сучасності простежується тісний зв'язок між теоретичними засадами економічного розвитку та філософськими школами, які можуть поєднуватися, утворюючи унікальний підхід до економічного розвитку.

Метою статті є формулювання теоретико-концептуальних підходів до забезпечення економічного розвитку територіально-господарських систем на базі фундаментальних філософських концепцій, які за умови подальшого впровадження мають забезпечити вдосконалення нормативно-правової бази та методичного забезпечення економічного розвитку.

Основні результати дослідження. Узагальнено, з позицій філософії, економічний розвиток можна розглядати як трансформацію складових матеріального світу під впливом взаємодії, яка структурується, обумовлюється та спрямовується інформацією, яка може набувати різних форм, зокрема стратегічних, проектних і планувальних рішень, цільових програм тощо. Розгляд крізь таку призму демонструє наявність триєдності економічного розвитку, яка полягає в зміні складових матеріального світу внаслідок взаємодії, що здійснюється на підставі наявної інформації. Отже, визначаються три базові складові розвитку – складові матеріального світу, взаємодія та інформація. Таке твердження вкладається в концепцію, запропоновану видатним українським філософом А. І. Уйомовим [7], який сформулював таку триєдність як «речі, властивості, відносини». В узагальненому вигляді в межах зазначеної концепції взаємодія як сукупність дій, реакцій і дій у відповідь щодо змінення складових матеріального світу – це відносини, що виникають між складовими матеріального світу відповідно до притаманних їм властивостей. Об'єкт і суб'єкт розвитку належать до категорії речей, оскільки мають ознаки та властивості, притаманні саме речам, як-от наявність меж, притаманних властивостей, здатність бути залученими до взаємодії та інші. Властивості притаманні і речам, і відносинам.

Речі розглядаються як складові матеріального світу, та, відповідно, не існують окремо, а знаходяться в частині матеріального світу, яку можна визначити як простір або середовище, до якого належить річ, що може не брати активної участі у взаємодії, але водночас створювати умови для забезпечення взаємодії між речами, або (за наявності взаємодії) – систему. Отже, за сукупністю ознак середовище розвитку та система також належать до категорії речей. Натомість інформація щодо якісних і кількісних характеристик, якими володіють речі, та ознаки й параметри, якими характеризуються взаємовідносини, та будь яка інформація, пов'язана з речами та відносинами, належать до властивостей.

Таблиця 1

Опис категорій у контексті економічного розвитку територіально-господарських систем

Категорія	Опис категорії в контексті економічного розвитку територіально-господарських систем
Речі	Суб'єкт та об'єкт розвитку, система (середовище розвитку)
Властивості	Кількісні та якісні характеристики та параметри, притаманні суб'єкту, об'єкту розвитку, системі та відносинам
Відносини	Процеси економічної взаємодії, які виникають між речами, відповідно до цілей взаємодії та наявних властивостей у вигляді спрямованих дій, реакцій, залежності та ін.

Джерело: складено автором за даними [7].

Отже, до категорії речей у контексті економічного розвитку належать суб'єкт і об'єкт розвитку та система, у межах якої здійснюється взаємодія між зазначеними речами. До категорії властивостей належать якісні та кількісні характеристики й параметри, якими володіють речі та характеризуються відносини. Відповідно, до категорії відносин належать процеси взаємодії у вигляді дій, реакцій, залежностей, які виникають відповідно до цілей взаємодії та властивостей, якими володіють речі.

Визначена триєдність у контексті економічного розвитку територіально-господарських систем формується, уточнюються та феноменізується в концептуальному вигляді (рис. 1), який за умови впровадження через механізми та інструменти економічного розвитку забезпечує трансформацію елементів матеріального світу у процесі взаємодії. Водночас, розглядаючи категорії взаємодії, слід зазначити, що внаслідок взаємодії змінюються речі, їхні властивості, а надалі й відносини.

Потрібно зауважити, що властивості (як речей, так і відносин) можуть мати якісні або кількісні характеристики. Водночас якісні показники матимуть ознаки нематеріальних, а кількісні – здебільшого матеріальних аспектів. Отже, визначену триєдність належить розглядати з позицій філософських концепцій ідеалізму та матеріалізму. Але властивості відносин і речей досліджуються або теоретичним шляхом на підставі наявних знань, або дослідно-експериментальним на підставі

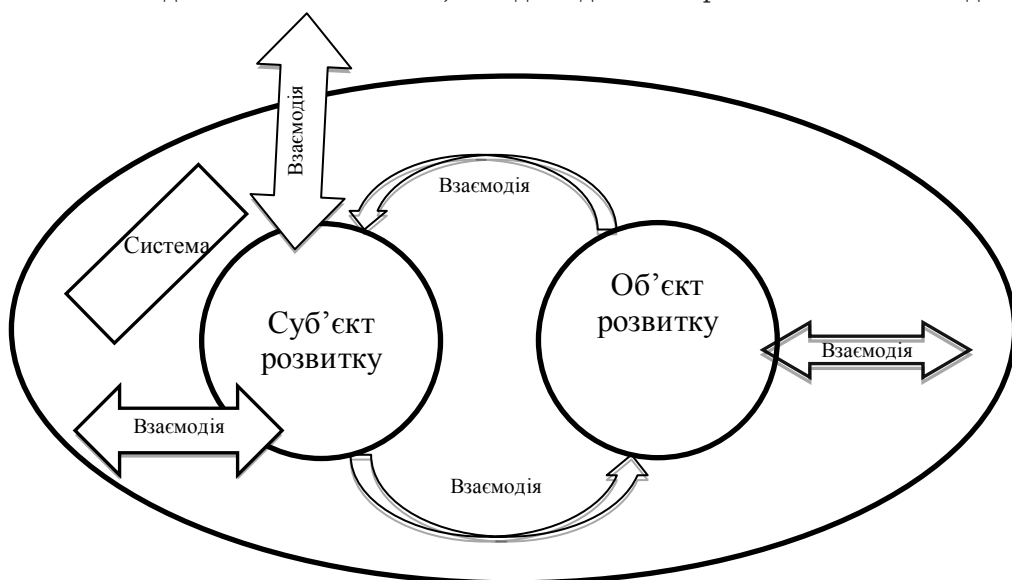

Рис. 1. Концепція взаємодії контексті економічного розвитку територіально-господарських систем

Джерело: авторська розробка.

досвіду взаємодії. Тому властивості речей як складову триєдності економічного розвитку слід розглядати з позицій філософських концепцій раціоналізму та емпіризму. Припускаємо, що такий підхід до розгляду суттєво доповнить і збагатить філософські основи розвитку територіально-господарських систем, він є доцільним для систематизації процесу економічного розвитку

У контексті економічного розвитку територіально-господарських систем розглядатимуться такі елементи:

- безпосередньо територіально-господарська система;
- суб'єкт економічного розвитку;
- об'єкт економічного розвитку;
- взаємодія між суб'єктом та об'єктом;
- взаємодія суб'єкта та об'єкта із системою;
- властивості суб'єкта, об'єкта та системи;
- властивості взаємодії.

Водночас потрібно брати до уваги, що властивості об'єкта розвитку, системи можуть бути сприйняті, визначені та оцінені суб'єктом настільки, наскільки суб'єкт здатний та готовий їх ідентифікувати. А здатність суб'єкта до ідентифікації та подальшої трансформації властивостей об'єкта розвитку, відносин і системи розвивається в процесі отримання досвіду взаємодії з об'єктом. Тобто розвиток властивостей суб'єкта відбувається в процесі взаємодії з об'єктом. У такому разі динаміка економічного розвитку буде зумовлена здатністю суб'єкта до ідентифікації наявних властивостей об'єкта та здатності до здійснення розвитку, яка буде розвиватись із набуттям досвіду, оскільки розвиваючи об'єкт, суб'єкт буде сприяти розвитку власної здатності до економічного розвитку. За основними ознаками такий підхід можна ідентифікувати як емпіричний. Умовна межа розвитку тоді буде визначатися властивостями об'єкта розвитку.

Водночас наміри щодо економічної взаємодії суб'єкта з об'єктом розвитку можуть виходити за межі наявних або доступних до ідентифікації властивостей об'єкта й зосереджуватися здебільшого на необхідності забезпечення власних потреб суб'єкта. Такий підхід висуватиме на перше місце необхідність визначення якісних і кількісних властивостей об'єкта в уяві суб'єкта як проєкт, що має забезпечити потреби суб'єкта. Обмеження розвитку в такому разі будуть полягати у:

- здатності суб'єкта до визначення власних цілей і намірів;
- здатності суб'єкта до ідентифікації властивостей об'єкта в перспективному баченні;
- здатності системи до забезпечення умов.

Безпосередньо розвиток буде полягати в трансформації об'єкта розвитку від фактичного стану до проєктного. Виходить, що розвиток може бути обмежений властивостями суб'єкта та системи. За сукупністю ознак такий підхід можна вважати раціоналістичним. Слід зауважити, що такий підхід до розвитку потребує більш високого рівня організаційно-методичного забезпечення економічного розвитку, зокрема щодо планування та прогнозування.

Однак розгляд підходів до взаємодії не надає комплексної уяви, оскільки самі речі та їхні властивості розглядаються з позицій різних філософських концепцій. Для формування функціонально цілісного теоретико-концептуального підходу розглянемо складові процесу економічної взаємодії з позицій концепцій матеріалізму та ідеалізму.

Якщо виходити з позицій філософської концепції матеріалізму [8; 9], то економічний розвиток ґрунтується передусім на використанні наявних матеріальних ресурсів – природних, інфраструктурних, людських тощо. Тому можливості економічного розвитку обумовлюються фактом наявності ресурсів, достовірністю результатів оцінювання обсягу ресурсів, планованою інтенсивністю використання їх та економічно обґрунтованою можливістю залучення додаткових ресурсів. Об'єктом розвитку тоді визначається територія, у межах якої функціонує територіально-господарська система, а суб'єктом – орган управління, який здійснює

повноваження в територіально визначених межах. Відправною точкою розвитку водночас є об'єкт у фактичному стані, підхід до планування має ознаки індуктивного підходу, а цілі – максимально результативне використання наявних ресурсів.

З огляду на філософську концепцію ідеалізму [10] економічний розвиток можна розглядати як процес перетворення об'єкта розвитку – від поточного стану до проектного вигляду відповідно до намірів і цілей суб'єкта. Але розвиток буде обмежений лише рівнем організаційної спроможності суб'єкта та його здатністю до розроблення концептуального бачення об'єкта розвитку в проектному вигляді, здійснення перетворення, залучення необхідних, включно з нематеріальними, ресурсів тощо. Об'єктом розвитку також визначатиметься територія, а суб'єктом – також орган управління, який здійснює повноваження в територіально визначених межах, цілі – досягнення проектного стану об'єкта. Відправною точкою має бути саме об'єкт у проектованому вигляді, а підхід до планування розвитку – дедуктивний, тобто від цілого до окремого.

Слід зазначити, що інформація отримується суб'єктом ззовні як теоретичні знання, що не пов'язані з процесом взаємодії суб'єкта з об'єктом, та у внутрішньому контурі розвитку у вигляді власного досвіду від взаємодії з суб'єктом. Отже, процес взаємодії суб'єкта та об'єкта економічного розвитку призводить до виникнення ефекту рекурсії [11]: впливаючи на об'єкт для отримання економічного ефекту, суб'єкт сам змінюється під впливом отриманого досвіду взаємодії з об'єктом, повторюючи себе, але вже з доданими новими властивостями. Унаслідок такої рекурсивної зміни властивостей суб'єкта змінюється його здатність до ідентифікації властивостей об'єкта, системи та відносин.

Розгляд економічного розвитку територіально-господарських систем з позицій філософських концепцій матеріалізму та ідеалізму утворює діалектичну єдність, забезпечуючи невинний рух і функціональну цілісність, але потребує гармонійного та динамічного поєднання в контексті економічного розвитку, залежно від фази розвитку для досягнення високих економічних і фінансових результатів. Але, як зазначалося вище, на сучасному етапі розвитку регіональної політики цим питанням приділяється недостатньо уваги на інституціональному рівні та в офіційних методичних матеріалах, що, як ми вважаємо, може стримувати розвиток.

Розглядаючи економічний розвиток крізь призму фундаментальних філософських концепцій, можна виділити такі складові:

- реалізація суб'єктом розвитку власних цілей, планів, стратегій у процесі взаємодії з об'єктом розглядається з позицій філософської школи ідеалізму;
- отримання результату від безпосередньої взаємодії з об'єктом розвитку відповідно до його властивостей і як сукупністю елементів матеріального світу, а також зміни об'єкту розвитку доцільно розглядати з позицій філософської школи матеріалізму;
- інформаційні потоки щодо ймовірних властивостей об'єкта і варіантів взаємодії, що отримуються як знання та не підтверджені власним досвідом суб'єкта, доцільно розглядати з точки зору підходів концепції раціоналізму [12];
- інформація, що отримується суб'єктом як результат зворотного зв'язку від взаємодії з об'єктом. Її можна розглядати як досвід, тобто з точки зору підходів філософської концепції емпіризму [13].

Оскільки в загальному сенсі суб'єктом економічного розвитку є людина або сукупність людей, об'єднаних у громаду, або представницькі органи, які обрані людьми, окремі аспекти розвитку, особливо ті, що стосуються глибинного сенсу розвитку та досягнення певних результатів, доцільно розглядати з позицій філософської концепції екзистенціалізму [14]. Прояви підходів філософської концепції екзистенціалізму будуть помітними на всіх етапах розвитку, а їхня вага та важливість будуть збільшуватися з економічним зростанням і розвитком властивостей суб'єкта, натомість особливої ваги питання екзистенціалізму набуватимуть з початком повного відновлення економіки України.

Можна стверджувати, що введення в науковий економічний дискурс поняття «територіально-господарська система» та використання його як універсальної

базової одиниці економічного розвитку дасть змогу реалізовувати стратегічний розвиток, розглядаючи його з позицій фундаментальних філософських концепцій матеріалізму та ідеалізму, здійснюючи органічний синтез їх для отримання результату в довгостроковій перспективі. Водночас це дасть змогу здійснити наукове узагальнення категорій регіонального розвитку та запропонувати універсальні механізми та інструменти розвитку, уточнивши окремі аспекти й розвинувши у світлі інших філософських концепцій, елементи яких можуть бути інтегровані на подальших стадіях розвитку, щоб забезпечити потреби інтенсифікації економічного розвитку або врахувати специфічні потреби територіальної громади.

Підкреслюючи важливість наукового обґрунтування засад економічного розвитку на базі фундаментальних філософських концепцій та узагальнюючи бачення місця їх у процесі розвитку, необхідно визначити конкретні складові (механізми, інструментарій тощо) економічного розвитку, які мають бути створені та функціонувати відповідно до потреб суб'єкта економічного розвитку з огляду на наявний багаторічний досвід розвитку фундаментальних філософських концепцій.

Ми вважаємо, що сучасний стан інституціонального [1; 2; 3] та методичного [4; 5] забезпечення характеризується недостатнім рівнем урахування теоретико-концептуальних засад економічного розвитку та обґрунтування з боку фундаментальних філософських концепцій, основними з яких мали б стати матеріалізм та ідеалізм. Розвиток інституціонального та методичного забезпечення, зважаючи на філософські концепції, має результуватися у вигляді забезпечення функціональності категоріального апарату регіонального розвитку, упорядкування і гармонійного поєднання різних векторів розвитку та еклектично поєднати підходи до створення умов розвитку, зберігаючи водночас функціональну цілісність системи регіонального розвитку на всіх рівнях функціонування. Отже, урахування засад фундаментальних філософських концепцій забезпечується через органічне поєднання їх (табл. 2) в аспектах економічного розвитку територіально-господарських систем.

Пропонований розгляд підходів до економічного розвитку дає змогу виділити чотири підходи, що доповнюють один одного, які утворюються як синтез наявних філософських концепцій, діалектично поєднують зміни об'єкта та суб'єкта в процесі економічного розвитку та дають змогу розглядати економічний розвиток як системний процес незалежно від ієрархічного рівня впровадження. Зазначені підходи за умови послідовного використання можуть розглядатися як фази економічного розвитку. Застосування усіх чотирьох складових, використовуючи екзистенціальні підходи, має забезпечити комплексний підхід до дослідження та практичного забезпечення економічного розвитку територіально-господарських систем.

Доповнення матеріалістично-емпіричного підходу матеріалістично-раціоналістичним підходом (МР) зміщує основний фокус на прогнозування розвитку, що передбачає використання наявних ресурсів та активів з фактичними характеристиками об'єкта розвитку, які отримані на основі відповідних знань і методів оцінювання. На цьому кроці суб'єкт все ще рухається в матеріалістичній парадигмі, але з домінуванням підходів, притаманних раціоналізму. Відповідно, на цьому етапі виникає необхідність визначення цілей, прогнозів, вимог і пропозицій до механізмів використання ресурсів, які має використовувати суб'єкт, і до його спроможності щодо використання таких механізмів.

Ідеалістично-раціоналістичний підхід (ІР) полягає у складанні «мапи розвитку» та розробленні стратегії, що базується передусім на цілях і завданнях суб'єкта розвитку та підходах, які суб'єкт здатен застосовувати, зважаючи на можливості впровадження відомих підходів, які можуть бути використані в разі зростання здатності суб'єкта до впровадження розвитку. На цьому кроці відбувається моделювання економічного розвитку, визначення стратегічних пріоритетів і напрямів розвитку, запроваджується система стратегування економічного розвитку.

Таблиця 2

Економічні аспекти розвитку територіально-господарських систем з позицій фундаментальних філософських концепцій

	Підходи концепції емпіризму	Підходи концепції раціоналізму
Розгляд з позицій концепції ідеалізму	Оцінювання сталості та відповідності економічного розвитку, зважаючи на: – якісні зміни суб'єкта в процесі економічного розвитку; – індикатори економічного розвитку; – індикатори зростання якості життя населення; – цілі сталого розвитку; – результати оцінювання еколого-соціального впливу; – результати оцінювання рівня згуртованості; – міжнародний досвід і кращі практики	Стратегування економічного розвитку територіально-господарської системи, зокрема: – визначення стратегічних цілей і пріоритетів; – моделювання економічного розвитку, зокрема із застосуванням сценарного підходу; – визначення потенціалу розвитку в довгостроковій перспективі; – визначення відносин між суб'єктом та об'єктом у контексті економічного розвитку
Розгляд з позицій концепції матеріалізму	Оцінювання фактичних параметрів територіально-господарської системи: – ресурсозабезпеченості об'єкта розвитку; – рівня інфраструктурного розвитку об'єкта; – організаційної спроможності суб'єкта	Прогнозування економічного розвитку територіально-господарської системи, зокрема визначення: – ключових галузей і видів діяльності; – функціональної належності території; – критеріїв оцінювання потенціалу економічного розвитку; – потенціалу розвитку об'єкта; – індикаторів результативності економічного розвитку об'єкта; – короткострокових і довгострокових цілей; – критеріїв оцінювання спроможності суб'єкта

Джерело: розроблено автором за даними [8; 9; 10; 12;13;14].

Ідеалістично-емпіричний підхід (ІЕ) підсумовує цикл економічного розвитку, який складається із чотирьох описаних вище підходів і полягає в оцінюванні результативності циклу розвитку та відповідності отриманих якісних і кількісних змін об'єкта та суб'єкта розвитку до цілей та очікувань суб'єкта розвитку та тим самим готує фундамент для переходу до наступного циклу економічного розвитку, зважаючи на отримані результати. Поєднання підходів емпіризму з позицією філософії ідеалізму має надати можливість виміряти та оцінити прикладні аспекти економічного розвитку з огляду на екологічні та соціальні аспекти. Успішне проходження попередніх кроків дає змогу сформувати базу практичного досвіду економічного розвитку, оцінити відповідність результатів розвитку та розширити горизонт бачення на сфери, які не пов'язані прямо з економічним розвитком, але знаходяться в стані взаємозалежності з економічним розвитком територіально-господарських систем.

Четверта фаза мала би стати завершальною, але, зауважимо, саме вона забезпечує отримання результатів у вигляді оцінки економічного результату, екологічного та соціального впливу, оцінки змін суб'єкта розвитку. Оскільки економіка розвивається циклічно, еволюційний процес починається з першого кроку, але вже на іншому рівні, відповідно до зміни властивостей суб'єкта та об'єкта. Такий підхід зумовлює потребу у впровадженні узагальнювального документа, який впорядковував би розвиток територіально-господарської системи в довгостроковій перспективі. Таким документом має бути візія довгострокового розвитку, що ґрунтується на баченні розвитку суб'єктом розвитку на максимально

великий період часу, який він може собі уявити. Оскільки громаді як сукупності індивідів, кожен з яких є особистістю, притаманні узагальнені особистісні риси, то на нашу думку, візію потрібно розробляти на засадах підходів екзистенціалізму та базуватися насамперед на цінностях, ідентичності, місії громади та інших фундаментальних аспектах буття людини, які мають стати основою для побудови принципів функціонування господарської системи. Ми вважаємо, що такий підхід матиме особливе значення в період повоєнного відновлення.

Розглянувши процес економічного розвитку з позицій фундаментальних філософських концепцій матеріалізму та ідеалізму, ураховуючи діалектичне поєднання підходів концепцій емпіризму та раціоналізму в контексті економічного розвитку та періодичну зміну пріоритетів, визначимо дві базові формули економічного розвитку. Їх умовно можна визначити як ідеалістичну (ІФ) (вона ґрунтується на дедуктивному підході до розвитку) та матеріалістичну (МФ) (вона ґрунтується на індуктивному підході до розвитку):

$$ІФ = ІР + МР + МЕ + ІЕ;$$

$$МФ = МЕ + МР + ІР + ІЕ,$$

де:

ІЕ – ідеалістично-емпіричний підхід;

ІР – ідеалістично-раціоналістичний підхід;

МЕ – матеріалістично-емпіричний підхід;

МР – матеріалістично-раціоналістичний підхід.

З огляду на інформацію, наведену в табл. 2, графічно вигляд розвитку за кожною з формул виглядатиме як рух, тобто послідовна зміна фаз, що побудовані на відповідних підходах всередині циклу розвитку:

- для ідеалістичної (дедуктивної) формули – проти годинникової стрілки, починаючи з квадранта ІР (рис. 2);
- для матеріалістичної (індуктивної) формули – за годинниковою стрілкою, починаючи з квадранта МЕ (рис. 3).

Важливим аспектом економічного розвитку є діалектичне поєднання зміни властивостей суб'єкта та об'єкта розвитку внаслідок реалізації взаємодії в процесі економічного розвитку: після проходження всіх чотирьох фаз черговий цикл розвитку (новий або повторення попереднього, залежно від отриманих результатів) розпочинається суб'єктом, який має інші властивості, характеристики та більш розвинену здатність до розвитку об'єкта, характеристики якого також змінилися. Окрім того, якісні зміни суб'єкта розвитку призводитимуть до застосування інших, більш досконалих і складних, механізмів та підходів до розвитку. Водночас зміцнення здатності суб'єкта до розвитку стимулюватиме залучення

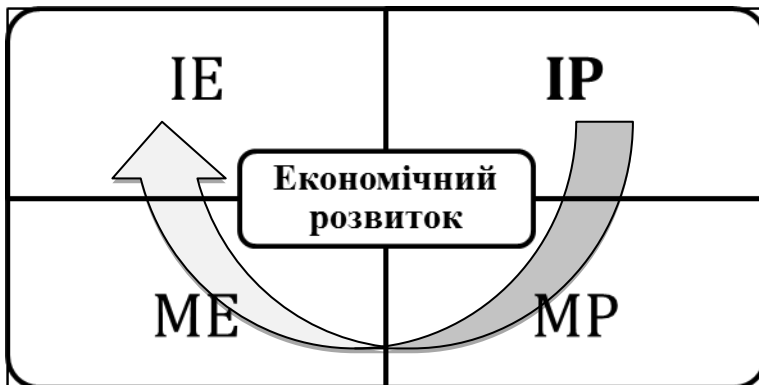

Рис. 2. Послідовність зміни фаз дедуктивної (ідеалістичної) моделі економічного розвитку

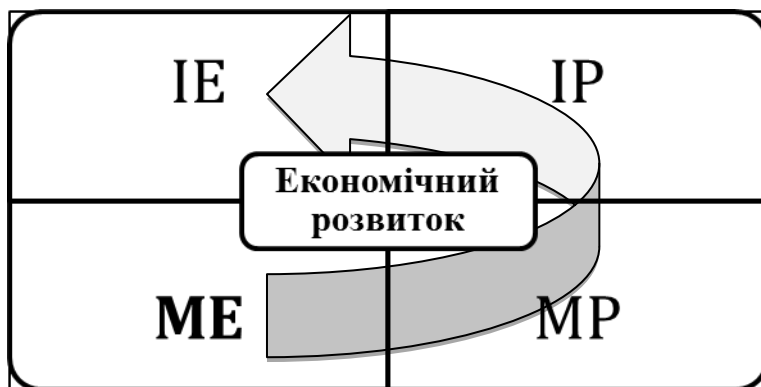

Рис. 3. Послідовність зміни фаз індуктивної (матеріалістичної) моделі економічного розвитку
Джерело: авторська розробка.

додаткових активів і ресурсів. Отже, виникає потреба у визначенні ієрархії циклів економічного розвитку територіально-господарських систем.

Висновки. Теоретико-концептуальні засади економічного розвитку територіально-господарських систем, засновані на фундаментальних філософських концепціях, дають змогу систематизувати та впорядкувати процес розвитку, зважаючи на всі аспекти економічного розвитку. Застосування такого підходу на рівні інституціонального забезпечення дасть змогу вдосконалити державну регіональну політику, зокрема в частині визначення понять і категорій регіонального розвитку. На нашу думку, на рівні інституціонального забезпечення необхідно:

- удосконалити категоріально-понятійний апарат державної регіональної політики та надати більш чітке визначення базовим універсальним поняттям на кшталт об'єкта та суб'єкта регіонального розвитку;
- упорядкувати ієрархію напрямів регіонального розвитку та видів документації для виключення можливості подвійного тлумачення та прийняття недостатньо обґрунтованих рішень;
- визначити, що економічний розвиток має імперативне значення для забезпечення збалансованого розвитку та закладає підґрунтя для зростання економічних систем і соціального добробуту;
- удосконалити ключові засади співробітництва територіальних громад і регіонів для забезпечення збалансованого економічного розвитку;
- ввести в обіг поняття «територіально-господарська система».

На рівні організаційно-методичного забезпечення економічного розвитку потрібно розробити прикладні засади та підходи для впровадження економічного розвитку на регіональному та базовому рівнях. Першочерговими завданнями мають стати:

- розроблення методичного забезпечення стратегічного економічного розвитку;
- визначення та обґрунтування базових методичних підходів до визначення основних аспектів стратегічного розвитку на кшталт візії стратегічного розвитку, стратегічних напрямів, стратегічних цілей, горизонту стратегічного планування тощо;
- розроблення ієрархії стратегічних цілей регіонального розвитку;
- розроблення інструментарію оцінювання рівня здатності суб'єкта до економічного розвитку територіально-господарської системи;
- розроблення системи індикаторів оцінювання ресурсозабезпеченості об'єкта розвитку;
- запровадження механізмів актуалізації стратегії.

Уважаємо, що окремої уваги в документації зі стратегічного довгострокового розвитку також потребує врахування екзистенціальних аспектів, які

набуватимуть особливої ваги в період повоєнного відновлення. Кожна громада має усвідомлювати власний шлях до процвітання і своє місце в системі національного розвитку та водночас збагачувати ціннісне наповнення державного регіонального розвитку, зберігаючи акцент на досягненні добробуту та забезпеченні гідних умов життєдіяльності для всіх.

Список використаних джерел

1. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19>
2. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 р. № 695. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-п>
3. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/179-2021-п>
4. Про затвердження Методики розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації: наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 31.03.2016 р. № 79. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0632-16>
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад: наказ Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України від 21.12.2022 р. № 265. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0265914-22>
6. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Законодавство України*: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-вр>
7. Уёмов А. И. *Вещи, свойства и отношения*. М.: Изд-во АН СССР, 1963. 184 с.
8. Матеріалізм. *Енциклопедія сучасної України*: сайт. [н. д.]. URL: <https://esu.com.ua/article-66968>
9. Materialism. *Encyclopedia Britannica*: Website. [n.d.]. URL: <https://www.britannica.com/topic/materialism-philosophy>
10. Idealism. *Encyclopedia Britannica*: Website. [n.d.]. URL: <https://www.britannica.com/topic/idealism>
11. Recursive function. *Encyclopedia Britannica*: Website. [n.d.]. URL: <https://www.britannica.com/science/recursive-function>
12. Rationalism. *Encyclopedia Britannica*: Website. [n.d.]. URL: <https://www.britannica.com/topic/rationalism>
13. Емпіризм. *Енциклопедія сучасної України*: сайт. [н. д.]. URL: <https://esu.com.ua/article-17854>
14. Empiricism. *Encyclopedia Britannica*: Website. [n.d.]. URL: <https://www.britannica.com/topic/empiricism>
15. Existentialism. *Encyclopedia Britannica*: Website. [n.d.]. URL: <https://www.britannica.com/topic/existentialism>

References

1. Pro zasady derzhavnoyi rehional'noyi polityky [On the principles of state regional policy] (2015). The Law of Ukraine, adopted on 2015, Feb 02, 156-VIII. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/156-19> [in Ukrainian].
2. Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi stratehiyi rehional'noho rozvytku na 2021-2027 roky [On approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027] (2020). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2020, Mar 03, 179. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/695-2020-п> [in Ukrainian].
3. Pro zatverdzhennya Natsional'noyi ekonomichnoyi stratehiyi na period do 2030 roku [On the approval of the National Economic Strategy for the period until 2030] (2021). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine, adopted on 2021, Mar 03, 179. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/179-2021-п> [in Ukrainian].
4. Pro zatverdzhennya Metodyky rozroblennya, provedennya monitorynhu ta otsinky rezul'tatyvnosti realizatsiyi rehional'nykh stratehiy rozvytku ta planiv zakhodiv z yikh realizatsiyi [On approval of the Methodology for developing, monitoring and assessing the effectiveness of the implementation of regional development strategies and action plans for their implementation] (2016). Order of the Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine, adopted on 2016, Mar 31, 79. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0632-16> [in Ukrainian].
5. Pro zatverdzhennya Metodychnykh rekomendatsiyi shchodo poriadku rozroblennya, zatverdzhennya, realizatsiyi, provedennya monitorynhu ta otsynyuvannya realizatsiyi stratehiy rozvytku terytorial'nykh hromad [On approval of Methodological recommendations on the procedure for developing, approving, implementing, monitoring and evaluating the implementation of territorial community development strategies] (2022). Order of the Ministry for Development of Communities and Territories of Ukraine, adopted on 2022, Dec 21, 265. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0265914-22> [in Ukrainian].

6. Pro mistseve samovvryaduvannya v Ukrayini [On Local Self-Government in Ukraine] (1997). Law of Ukraine, adopted on 1997, May 21, 280/97-VR. *Legislation of Ukraine*: Website. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-вр> [in Ukrainian].
7. Uyomov, A. I. (1963). *Veshchi, svoystva i otnosheniya [Things, properties and relationship]*. M.: Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR. [in Russian].
8. Materialism [Materializm] (n.d.). *Encyclopedia of Modern Ukraine*: Website. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-66968> [in Ukrainian].
9. Materialism (n.d.). *Encyclopedia Britannica*. Website. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/materialism-philosophy>
10. Idealism (n.d.). *Encyclopedia Britannica*. Website. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/idealism>
11. Recursive function (n.d.). *Encyclopedia Britannica*. Website. Retrieved from <https://www.britannica.com/science/recursive-function>
12. Rationalism (n.d.). *Encyclopedia Britannica*. Website. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/rationalism>
13. Empyryzm [Empyryzm] (n.d.). *Encyclopedia of Modern Ukraine*. Website. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-17854> [in Ukrainian].
14. Empiricism (n.d.). *Encyclopedia Britannica*. Website. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/empiricism>
15. Existentialism (n.d.). *Encyclopedia Britannica*. Website. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/existentialism>

Fadiev V. A. Theoretical approaches to ensuring the economic development of territorial-economic systems based on fundamental philosophical concepts

The article is devoted to the study of the fundamental principles of economic development at the regional level, with the aim of further improving and adapting them to the needs of economic development of territorial and economic systems at various administrative levels and ensuring the ability of the entity to achieve the planned economic result. The article examines conceptual approaches to the economic development of territorial-economic systems based on fundamental philosophical concepts. The trinity of information, energy, and matter (as components of the material world) is considered in the implementation of economic development of territorial-economic systems from the perspective of the concept of "Things, Properties, Relations." A connection between modern economic theories and fundamental philosophical concepts is established. The potential for improving regulatory and legal documentation by increasing the attention paid in official documents to issues of economic development at the regional and basic levels is identified. The author's approach to considering models, mechanisms, and instruments of economic development is proposed, which is based on the functional combination of approaches of philosophical concepts in accordance with the phase of economic development, taking into account the properties of the subject of economic development to carry out the transformation. The dialectical interdependence of the development of the subject and object of economic development in the process of interaction is considered. Two formulas for implementing economic development are proposed, based on deductive and inductive approaches to initiating change, which are characterized by differences in the sequence of development phases, depending on the identified properties of the development subject and its ability to determine and evaluate the properties of the object. The mechanisms and instruments of economic development at the regional level that need to be studied at further stages are identified. The crucial role of the existential approach in development planning, particularly in the context of post-war recovery, is identified.

Keywords: territorial-economic system, economic development, regional development, theoretical-conceptual approach, philosophical concepts, deductive model of economic development, inductive model of economic development.

Фадєєв В'ячеслав Анатолійович – аспірант ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України» (e-mail: fadeeff.sl@gmail.com, ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9795-0162>).

Fadyeyev Vyacheslav Anatoliyovych – Postgraduate of the Institute of Market and Economic&Ecological Researches of the National Academy of Sciences of Ukraine».

Надійшло 30.08.2025 р.